

RAZGOVOR

PREDAVANJE W. J. T. MITCHELLA
NA KONFERENCIJI /CONOLOGY
AT THE CROSSROADS,
CENTAR ZA IKONOGRFSKE
STUDIJE, RIJEKA, SVIBANJ 2013.
FOTOGRAFIJA MONIKA ŠTITIĆ

W. J. T. MITCHELL - O VIZUALNOJ KULTURI I IKONOLOGIJI

Tijekom svibnja 2013. godine, na Filozofskom fakultetu u Rijeci, održan je sedmi skup ikonografskih studija, na temu Ikonologija na raskršću. Jedan od glavnih govornika skupa bio je W. J. T. Mitchell, profesor engleske književnosti i povijesti umjetnosti na University of Chicago. Mitchell je ujedno i urednik interdisciplinarnog časopisa *Critical Inquiry*, koji se bavi kritičkom teorijom umjetnosti i humanističkih znanosti. Mitchell je autor brojnih knjiga, među koje spadaju i: *Cloning Terror: The War of Images, 9/11 to the Present* (2011.), *What do Pictures Want?: The Lives and Loves of Images* (2005.), *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation* (1994.), *Iconology: Image, Text, Ideology* (1986), *The Politics of Interpretation* (1983). Gostovanje na spomenutom skupu u Rijeci bilo je povodom za razgovor s ovim znanstvenikom o pitanjima vizualne kulture, ikonologije i medija.

IVANA PODNAR... O našoj se suvremenoj kulturi često govori kao o vizualnoj kulturi, a vid se naglašava kao primarno osjetilo. Međutim, školski je sustav, od samog početka, orijentiran razumijevanju književnosti i verbalnoj analizi, a vizualna kultura i umjetnost kao jedna od njenih manifestacija ostaju ispušteni iz sustavnih pristupa. Kakav je Vaš stav o tom pitanju?

W. J. T. MITCHELL... Ne mislim da je sadašnjost, suvremeni svijet, jedinstveno vizualan i vizualan po prvi puta. Mislim da su ljudska bića oduvijek živjela u vizualnim kulturama različitih vrsta, koristeći slike i medijske spektakle, predstave, dekorirajući tijelo, svoje nastambe... Ne bih rekao da smo sada vizualni, a da u renesansi nismo bili, ili da australska kultura nije bila vizualna kultura. Mislim da je to univerzalno. Dakle, ako se pitanje usmjeri na sadašnjost, mislim da bi bilo potrebno sagledati odnos književnosti, verbalnog diskursa i jezika općenito prema vizualnom. Često se pojavljuje strepnja da ljudi ne čitaju dovoljno. Sjećam se, kad sam bio dijete, strašno se negodovalo zbog pojave stripova za koje se mislilo da su destruktivni za pismenost, da ljudi, djeca, trebaju čitati knjige u kojima nema slika, da slike na neki način ometaju u vrlo važnoj stvari, a one se nalaze u riječima. Stoga mislim da se specifični fenomen poput ovog, obraćanje od jezika prema slikama, može pronaći u bilo kojem trenutku, pa ne bih generalizirao sadašnjost kao jedinstveno vizualnu.

IVANA PODNAR... Što je sa školskim sustavom? Mislite li da postoji opći nedostatak nastave o tome kako

razumjeti slike? Vi ste često govorili o vezi između čitanja književnosti i čitanja slika te o postojanju slika unutar teksta kao i pisanih poruka unutar slika...

W. J. T. MITCHELL... Da, mislim da je to važno pitanje. Postoji pogrešno shvaćanje da su slike transparentne, da nije potrebno držati lekcije kako bi ih se trebalo čitati – na koncu, tu je slika patke, tu je slika zeca, što se više o tome može reći? Zato smatram da je vizualna pismenost jako važna, da uvijek postoji nešto više što se može reći. Slike imaju način nagovaranja i stoga ih je potrebno istraživati, pa je važno da ljudi ne uče samo čitati, nego i vidjeti kritički, gledati slike. Na primjer, u oglašavanju slike nagovaraju da trebate ovo, morate imati ovo, želite ono. Bez kritičkog pristupa tim slikama, lako je manipulirati.

IVANA PODNAR... Ikonologija se bavi kontekstualizacijom slika, pozadinama i ideologijom. Ako opća javnost nije upoznata s mehanizmima koji su uključeni u produkciju slika, podvrgne li se ona lako različitim manipulacijama, i koja bi, u tom kontekstu, bila uloga povjesničara umjetnosti?

W. J. T. MITCHELL... Mislim da povjesničari umjetnosti imaju središnju ulogu u proizvodnji kritičkog stava prema slikama, da trebaju razvijati tehnike koje se odmiču od remek-djela povijesti umjetnosti prema masovnoj kulturi, medijima, osobito političkim slikama, i mislim da slike o kojima bi oni trebali govoriti nisu samo vizualne, nego i verbalne, posebno metafore koje su vrlo moćne. Na

primjer, u SAD-u je prisutna metafora koja je nakon 11. rujna 2001. preuzela nacionalnu svijest – poznata je kao rat protiv terorizma, što je doslovno besmisleno. Ne možete voditi rat protiv terorizma, to je kao da vodite rat protiv nervoze ili tjeskobe, dakle to je rat protiv emocije. No ta slika ujedno je i metafora koja je odredila vladine akcije, vojne akcije i popularna vjerovanja.

IVANA PODNAR ... U svojoj ste akademskoj karijeri inzistirali na interdisciplinarnosti – predajete književnost, povijest umjetnosti, vizualnu kulturu, film i medijske studije. Što smatrate važnim iz aspekta podučavanja, ali i iz aspekta istraživanja tih disciplina?

W. J. T. MITCHELL ... Mislim da je prva stvar skepticizam prema primljenim idejama, uvijek inzistirati na pitanju zašto, drugim riječima, kultivirati gotovo naivni stav u kojem se ne uzima na vjeru ono što je prezentirano, nego se propituje. Dok sam odrastao, volio sam priču o carevu novom ruhu, gdje su svi hodali i govorili kako car ima divnu odjeću, da bi konačno jedno dijete iskoračilo i reklo: „Ne, car je goll!”. Mislim da je to prva stvar koja čini dobro istraživanje, jednostavno postaviti osnovna pitanja. Zatim slijede, naravno, uobičajene stvari, stvari koje se moraju naučiti, moraju se doznati namjere, a također ponekad i ono nenamjerno u stvarima koje ljudi rade, potrebne su povijesne informacije, kontekstualne informacije, potrebno je razumijevanje tehnologija kojima cirkuliraju znanje i informacije, a posebno slike. Te tehnologije su se drastično promijenile u našem vremenu, a ja se uvijek trudim biti u toku s novim razvojjima.

IVANA PODNAR ... Čitala sam da ste tehnofil.

W. J. T. MITCHELL ... Aha, jesam. Pa, ja jesam tehnofil, ali nesposoban tehnofil. Tako da uvijek učim nešto novo o svom telefonu koji je puno pametniji od mene.

IVANA PODNAR ... Tema ove konferencije je Ikonologija na raskršću? Kako vi vidite ovu prekretnicu, osobito u kontekstu krize koja se događa gotovo na svim razinama suvremenog društva? Humanistika se suočava s izazovima posvemašnje komercijalizacije i inzistiranja na neposrednoj proizvodnji kapitala. Da li ti opći trendovi utječu i na specifičnu znanstvenu disciplinu kao što je ikonologija?

W. J. T. MITCHELL ... Da, mislim da ikonologija participira u krizi suvremene kulture. Jedno od alarmantnih kretanja koje vidim u suvremenom visokom obrazovanju na sveučilištima vjerovanje je da su humanistika i proučavanje kulture, proučavanje simbola, vrsta luksuza. To nam zapravo ne treba, ono što nam treba je više inženjera, matematičara, znanstvenika i, naravno, biznismena, onih koji zarađuju. No za mene se sve te discipline trebaju sagledati u kontekstu kulture i prirode istinskog ljudskog bogatstva, onoga što doprinosi ljudskoj sreći, razvoju. Što je dobro kojem težimo? To ne može biti samo novac; ne može biti samo moć nad okolinom. Mora biti nešto fundamentalnije od toga. A upravo time se bavi humanistika. Ikonologija se bavi proučavanjem slika unutar kulture, ali i unutar prirode, kao i važnosti da ih se shvati kritički, historijski. Zato je ona, po meni, sada na raskršću, djelomično zbog pritiska koji dolaze u smislu „pa ne trebamo studirati kulturu, humanističke znanosti su luksuz koji si ne možemo priuštiti”. Mislim da je to velika pogreška, i ako se to ne preokrene, narodi će doslovno potonuti u barbarizam, jer nitko se više neće brinuti o tome što je cilj ljudskoga života. Što se tiče ikonologije kao zasebne discipline, mislim da je došla do raskršća u svojoj ambiciji. Dugo vremena ikonologija je bila samo jedan od načina rada u povijesti umjetnosti, nasuprot stilistici, studiranju pojedinih slikara, kipara itd., no ja smatram da je ikonologija puno više od poddiscipline ili grane povijesti umjetnosti. Zapravo, mislim da je obrnuto – ikonologija je pro-

učavanje slika u svim medijima, ona slijedi način na koji se slike kreću, od, na primjer, televizije, do filma, fotografije, do slikarstva, skulpture, sve do početaka slike, ma gdje on bio, dakle kroz medije, a to uključuje i jezik. Stoga vjerujem da postoje slike u jeziku, kao što je slučaj s figurativnim jezikom, a ikonologija proučava upravo to. Dakle, ona je ujedno i istraživanje osnovnih teorija o slikama, što su one, kako one djeluju na naš um, na naše tijelo i osjećaje, kako utječu na ono što znamo ili mislimo da znamo, tako da je za mene ona vrlo ambiciozna i velika disciplina koja seže sve od slike na pakiranju do slike svijeta.

IVANA
PODVAR ... Jedno od pitanja postavljenih jučer na popodnevnoj sesiji bilo je o interpretativnoj zajednici. Kad govorimo o značenju, možemo li ga generalizirati ili je ono uvijek na neki način konsenzualno, referirajući se na specifične interpretativne zajednice?

W. J. T.
MITCHELL ... Oduvijek sam mislio da koncept interpretativnih zajednica ima jedan nedostatak, a to je da ako se zajednica složi oko načina kako gledati stvari, kako ga može promijeniti, što će proizvesti nešto novo, i kako se događa obrat u mišljenju? Stoga smatram, prvo, da uvijek postoje višestruke interpretativne zajednice, one ponekad komuniciraju, ponekad formiraju plemena i nemaju međusobnog kontakta. Kod višestrukih zajednica, ali i unutar pojedine zajednice, mislim da postoji višestrukost. Mislim da nisu homogene, nego da interpretativna zajednica nije ništa drugo nego sporazum da se postavljaju pitanja o značenju, a to odmah proizvodi ne samo konsenzus, nego disenzus, a to je konflikt, neslaganje itd. Stoga interpretativna zajednica, po mom modelu, ne bi bila homogena ili zajednica slaganja, nego, kao što kaže filozof Jacques Rancière, bi to bio politički entitet, a to je mjesto gdje su razlike i neslaganja ključni.

IVANA
PODVAR ... Nešto slično onome što Rosalynn Deutscher govori o demokraciji – mora postojati konflikt, konflikt ideja i koncepata?

W. J. T.
MITCHELL ... Da.

IVANA
PODVAR ... U kontekstu Hrvatske i njene turbulentne suvremene povijesti, slike i ideologija igrali su vitalnu ulogu u redefiniranju nacionalnog identiteta. Međutim, polje povijesti umjetnosti ostalo je okupirano temama koje se ne bave neposrednim političkim kontekstom, a široko područje vizualne kulture uglavnom se ne smatra ozbiljnim znanstvenim pitanjem, što dovodi do nedostatka ikonografskih analiza. Kakva su Vaša iskustva o ovoj temi?

W. J. T.
MITCHELL ... Mislim da u odnosu vizualne kulture i povijesti umjetnosti u SAD-u i Zapadnoj Europi ima puno više kontakta. Na mom odsjeku za povijest umjetnosti na Sveučilištu u Chicagu svatko je uključen u širi koncept vizualne kulture. Nema velike podjele između povijesti umjetnosti kao proučavanja isključivo umjetničkih djela, isključivo remek-djela prošlosti – većinu mojih kolega zanima i prošlost i sadašnjost i način kako prošlost utječe na sadašnjost, i obrnuto, kako sadašnjost omogućuje nova otkrića prošlosti. Stoga smatram da se vizualna kultura može opisati kao povijest umjetnosti u proširenom polju. Također, mislim da se, kad samu sebe pokušava ograničiti preusko, iskazuje kao nebitna u aktualnim raspravama te propušta veliku priliku da iskoristi sve interpretacijske alate povijesti umjetnosti, analizu, formalnu analizu, na primjer, za koju uopće ne mislim da je zastarjela. Mislim da ljudi moraju naučiti kako gledati formu slike jer je to dio njenog značenja, a to se lako može primijeniti na političko oglašavanje, na propagandu, reklame, medije, kao i na srednjovjekovnu umjetnost. Zapravo,

srednjovjekovna umjetnost bila je oglašavanje svog vremena.

IVANA PODNAR... Postoji jaz između svakodnevnog života i znanstvene zajednice, posebno na polju humanističkih znanosti...

W. J. T. MITCHELL... Ne mislim da bi svaki intelektualac morao biti javno angažiran. Neki pojedinci žele provoditi vrlo uska istraživanja i u tome su vrlo dobri, pa tu nemam nikakvih prigovora. Međutim, smatram da bi kao polje, kao disciplina, trebali biti otvoreniji pitanjima sadašnjosti, svakodnevnim problemima, a kao ikonolozi naš je posao slijediti slike gdje god nas vode. Možda se sjećate serije fotografija od prije nekoliko godina koje su cirkulirale u javnosti, a došle su iz vojnog zatvora Abu Graib u Iraku, a jedna od njih, jedna vrlo poznata fotografija, pod nazivom „Čovjek s kapuljačom“, ispunjena je ikonografskim značenjima koja sežu do antičkih vremena, a posebno do temelja kršćanske ikonografije, i upravo je zato bila tako moćna jer je podsjećala ljude na nešto, gotovo da je postavljala pitanje – da li možda razapinjemo Krista u Iraku? Što znači za kršćansku zemlju da napada muslimansku zemlju a zatim proizvodi takvu sliku? To je bio jedan sablastan trenutak i po mom sudu tražio je od ikonologije da se zapita zašto je ta slika postala viralna, zašto je obišla čitav svijet i što je značila ljudima. Ne bih rekao da svatko to treba proučavati, no mislim da netko treba, i to je ono što ja pokušavam učiniti.

IVANA PODNAR... Mislite li da su te poruke bile unaprijed upisane u sliku, prije nego je snimljena i poslana u svijet, ili je značenje došlo naknadno?

W. J. T. MITCHELL... Najčešće interpretacije dolaze poslije, no žena koja ju je snimila, američki vojnik Sabrina Harman, rekla je u pismu svojoj prijateljici: „Vidjela sam kako tamo stoji i pomislila kako

liči na Isusa. Zato sam otišla po kameru.” Dakle, postojala je intuicija, neka vrsta trenutka prepoznavanja, ne u smislu da je provela analizu ili nešto slično, nego je samo snimila sliku, no ona je bila potaknuta memorijom na sliku Krista.

IVANA PODNAR... Znači li to da je ona kulturološki već postojala?

W. J. T. MITCHELL... Da.

IVANA PODNAR... Kako gledate na dinamiku promjene u načinu kako danas konzumiramo slike, u odnosu na način kako su one konzumirane u prošlosti? S obzirom da se urbani pejzaž tako drastično promijenio, vizualne manifestacije i njihove poruke ekstremno su guste, susrećemo se s njima doslovno na svakih nekoliko metara. Dolazimo do pitanja o podizanju svijesti, kao i do procesa rekonstrukcije njihove „normalnosti”.

W. J. T. MITCHELL... Pa, kao što kažete, slike su posvuda, njihov broj, brzina njihove cirkulacije, brzina s kojom se pojavljuju i nestaju veći su nego ikad i zato mislim da je ikonologija važnija i hitnija nego ikad, jer je to naše okruženje. Toliko je toga ispunjeno slikama i znakovima, ali isto tako riječima, zvukovima. Danas hodate ulicom i nitko ne gleda u osobu kraj koje prolazi. Stara priča Panofskog o pozdravljanju na ulici doticanjem šešira, to se više ne radi, okupirani ste na telefonu, svi su umreženi. Razgovaraju s nekim negdje drugdje. Dakle, živimo u vrlo rastrzanom okruženju, a važno je oduprijeti se takvom okruženju, a ne mu se jednostavno prepustiti, već ga preispitivati, interpretirati, pitati se kakvo je okruženje koje mi je zadano, imam li kakvog izbora, mogu li ga popraviti. Neke osobe koje poznajem odbijaju ići na internet, nemaju facebook-profil. Čuo sam divnu izjavu prije nekoliko godina – tijekom Arapskog proljeća puno je zasluga pripisano facebooku i twitteru

(tako su se okupljale mase na trgu Tahrir u Kairu), pojedinci koju su bili vrlo dalekovidni u tom trenutku rekli su – „pazite što stavljate na svoj facebook jer prijatelj vašeg prijatelja može biti vaš neprijatelj“. I bili su u pravu.

IVANA
PODNAR ... Prije nekoliko godina u Hrvatskoj je održan zanimljiv projekt – na glavnom trgu umjetnica Kristina Leko prekrila je reklame na zgradama crnim tkaninama. Umjetnica je htjela propitati da li smo slijepi na reklame jer smo toliko naučeni na urbani pejzaž prekriven porukama i slikama kojih više nismo niti svjesni. Ujedno, referirala se na neposrednu prošlost – na izgled trga u doba socijalizma kad reklame nisu prekrivale fasade. Kako danas konzumiramo slike, na podsvjesnoj razini?

W. J. T.
MITCHELL ... Mislim da slike danas konzumiramo u stanju polusvijesti, da ih većina prođe bez osvještavanja. 1950-ih istraživao se koncept podsvjesnog oglašavanja, ideja da je čak i pola sekunde dovoljno da se ideja, povezana sa slikom, usadi u mozak, i sasvim je sigurno da tu leži razlog ulaganja tolikog novca u oglasne table, znakove i reklame. Pretpostavlja se da čak i ako se ne koncentrirate, čak i ako ne gledate, one će na neki način ući u vašu glavu. Stoga mislim da je vaša umjetnica bila mudra kad ih je zaklonila, jer jedan od načina da slika bude još više fokusirana i da ju ljudi još više primjećuju jest da se zakloni. A onda kad se otkrije postavlja se pitanje „zašto su je pokrili“. Sličan je slučaj bio s Picassovom *Guernicom*: kad je državni tajnik za obranu SAD-a Donald Rumsfeld dolazio u Ujedinjene narode, inzistirao je da se Picassova *Guernica*, koja je bila izložena, ukloni, jer je znao što *Guernica* govori ljudima, čak i ako se ne koncentriraju, ona pokazuje horor rata, a on se ondje došao zalagati za rat.

IVANA
PODNAR ... Adoriranje idola u povijesti slijedilo je običaje i rituale – imamo li i danas suvremene idole i kakvu vrstu adoracije oni traže i dobivaju?

W. J. T.
MITCHELL ... Mi također imamo suvremene idole, a oni se, mislim, razlikuju od tradicionalnih idola. Na primjer, filmske zvijezde se zovu idolima s ekrana, a često proizvode opsesivne klubove obožavatelja, osobe koje posvete veliki dio svog života slijeđenju njihovih slika. Jednako tako imamo i možda malo manje snažne idole, nazvao bih ih fetišima, osobito robnim fetišima. Kad sam bio mladić, pao sam pred čarolijom robnog fetiša. To je bio automobil, Mustang, Ford Mustang, i, naravno, bio mi je prodan kao slika ostvarene želje, jer to je bila slika Mustanga s mladićem koji je izgledao kao ja, a pored njega prekrasna žena. Tako da sam si rekao, ako kupim Mustang, ja ću biti na toj slici. To nije baš idolatrija, to je fetišizam, odnosi se na osobnu želju. A zatim postoje i totemi, koji se više odnose na kolektivnu identifikaciju, kao npr. na zastavu u SAD-u. Američka zastava je totemski predmet. Neki ljudi smatraju da se nikad ne smije oskrvnuti, postoje specifične upute kako se smije uništiti, ne smije se dopustiti da se uprlja, a sve zato što je ona simbol nacionalnog jedinstva. Tako da ona može postati snažna gotovo jednako kao idol, no idol je, mislim, slika za koju si spreman umrijeti i ubiti. A ponekad se totem može podići u status idola, kad ljudi kažu „umirem za svoju zemlju“, zemlja je postala njihov idol.

IVANA
PODNAR ... Da se vratimo na kontekst centra i periferije u kontekstu Hrvatske. Nakon 1990. Zapad je ponovno otkrio našu umjetnost i kulturu, etiketirajući ju kao „egzotičnu“, a istovremeno namećući očekivanu sliku što bi naša umjetnost trebala biti. Ono s čime se suočavamo jest moć reprezentacije drugog, ideje Hrvatske ili Balkana iz zapadne perspektive te odnos između slike i ideologije na toj razini. Možete li nam reći Vaše mišljenje o toj temi?

W. J. T. MITCHELL... Naime, ne bih govorio puno o situaciji u Hrvatskoj i ulozi ideologije i slika ovdje. Mogu Vam ispričati neobičnu priču o Sloveniji koja bi mogla biti korisna. Došao sam u Sloveniju prije više od deset godina, nakon Revolucije, te upoznao fotografa, modnog fotografa, pod imenom Jane Štravs, koji je snimao svoje fotografije tijekom socijalističkog režima koje su izgledale vrlo slično kao zapadne modne fotografije. To su bile uglavnom slike lijepih Hrvatica u neobičnim ambijentima: pustinje, planine, napuštene tvornice. A on je u Sloveniji postao simbol nove svijesti, antikomunizma, napora da se bude bliskiji Zapadu, da se izađe izvan „željezne zavjese”. A ja sam se pitao zašto je to tako. Mislim, nemam veliki odgovor osim da kažem da je on donio ideju mode, slobode potrošnje, zadovoljenje želje koja je u velikoj mjeri bila povezana sa Zapadom u vrijeme kad su brojne slike bile prekrivene kao da ih nije bilo. Dakle, njegove su slike postale totem nove generacije koja je htjela nešto drukčije, koja je bila umorna od svijeta bez slika. A ne znam do koje mjere je Hrvatska sudjelovala u nečemu sličnom, jer moram priznati da zapravo ne razumijem što se događalo u Jugoslaviji tijekom raspada 1990-ih. To je tako komplicirana priča. Mislim da nijedan Amerikanac ne razumije dobro što se dogodilo.

IVANA PODNAR... Hrvatska se suočava s nečim što se zove europsko građanstvo. Postojao je koncept *melting pota*, koncept integracije različitosti koji nije bio osobito uspješan, a ova je globalna kriza pokazala porast nacionalizama... Tu dolazimo do pitanja identiteta i slike. Identitet je uvijek pluralni, uvijek je predmet rasprave, a kad se govori o velikim zajednicama, one manjima nameću jednostranu sliku njihova identiteta...

W. J. T. MITCHELL... Hrvatska ulazi u EU u nezgodnom

trenutku, s obzirom da ne znamo da li će za nekoliko godina uopće postojati EU. A to što kažete o europskom građanstvu, mislim da je to slučaj slabe slike. Stvar koja spašava SAD ideja je američkog građanina, a građanin nije etnička kategorija, ona je povezana s ideologijom američkog načina života koji kaže da bi svi trebali biti jednaki, svatko bi trebao imati jednake šanse, Obama je bio inkarnacija toga, osobito s obzirom da je on prvi crni predsjednik. Nitko nije mogao zamisliti da će ikada postojati crni predsjednik, tako da je njegov dolazak, njegova pojava kao nacionalne i globalne figure, mislim, na razini slika i zamišljenih nadanja, bila vrlo dalekovidna. Upravo sam zato, kao ikonolog, vrlo pažljivo promatrao što Obama radi, zato što smatram, da je on, uz to što je ljudsko biće, ujedno i ikona, u to nema sumnje. Ali s Europom je jedan od velikih problema to tko je Europljanin. To bi trebala biti transnacionalna, neplemenska, nenacionalistička slika. Kao Amerikanac koji dolazi u Europu, ja ju volim, volim raznolikost, povijest, njenu složenost, a mislim da Amerikanci imaju problem u shvaćanju zašto se vi ne možete poimati kao Europljani, zašto ne možete vidjeti sami sebe kao mi, a to je – svi ste vi Europljani. Međutim, mislim da to nije moguće za mnoge u Europi. Mislim da je djelomično razlog tome činjenica što je EU samo ekonomska unija, to nije politička unija, nije dovoljno jaka, tako da se javlja taj grozni ostatak nacionalizma kao reakcija na slabu centralnu vlast. Znaite, nitko ne voli ljude u Bruxellesu, tamo ne postoji glavna figura koja bi rekla: „Ja sam predsjednik Europe, a mi smo svi Europljani, držimo se zajedno!” Ne, umjesto toga imate Angelu Merkel u Berlinu koja govori: „Grci su lijeni. Španjolci, neka budu nezaposleni. Moramo inzistirati na štednji.” To je grozno. Dobra bi bila usporedba ako bi predsjednik Sjedinjenih Država rekao: „Pa, New Yorku ide dobro, Californija je OK, Texas ima gomilu novca,

ali Florida – užasna nezaposlenost. Trebali bi smanjiti socijalna davanja na Floridi jer nam duguju novac”. To je suludo što se događa u Europi, po mom mišljenju, način kako je štednja uništila osobito južnu Europu. Grčka, Italija, Španjolska, sad i Cipar, u totalnom su kolapsu, nezaposlenost raste strelovitom brzinom. A to je zbog ove kontradikcije između ideje ekonomskog jedinstva, ali bez političke unije i bez osjećaja zajedničkog građanstva, građanina Europe.

IVANA
PODSTAR ... A postoji i monetarni problem, neke zemlje imaju euro, neke zemlje ne. UK nije preuzela euro, a ona je veliki igrač unutar EU, ekonomski i politički.

W. J. T.
MITCHELL ... Mislim da se Britanci nikad neće odreći funte. Sterling je, znate, ono što bih ja nazvao nacionalnim fetišem – funta, ideja sterlinga. A euro – nitko ne voli euro. Stoga mislim da je to vrlo uznemirujuće, a kao ikonolog mislim da je razlog tome da nitko ne vidi što je to Europljanin, nema neodoljive ikone europskog građanstva, neovisne o pojedinim nacionalnim identitetima.

IVANA
PODSTAR ... Možemo li govoriti o javnoj ili općoj i privatnoj ili individualnoj ikonografiji? Primijetila sam da imate naušnicu u obliku kornjače – da li je to nešto kao privatna ikonografija?

W. J. T.
MITCHELL ... To je samo naušnica koju sam kupio s prijateljem. Kupio sam dvije; jednu sam dao prijatelju, druga je ostala meni. Kornjača je simbol ljubavi i odanosti, tako da to nešto znači. Kupio sam ju u Indiji gdje su kornjače vrlo važne jer u hinduističkoj ikonografiji kornjača je temelj svega drugog; znate, postoji kornjača, a tek onda druge životinje, ljudska bića i čitav svijet. A kad se nakon konstatacije da „oni svi stoje na kornjači koja je vrlo jaka” postavi pitanje na čemu stoji kornjača, odgovor je „na drugim kornjačama”!

IVANA
PODSTAR ... Dakle, imamo privatnu ikonografiju.

W. J. T.
MITCHELL ... Da, djelomično je privatna, između mene i prijatelja, a jednako tako vezana je uz putovanje u Indiju i kupovanje mog omiljenog djelca hinduističke ikonografije.

---

* Dio razgovora objavljen je 7. studenog 2013. godine na internetskom portalu [culturenet.hr](http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=54921) (<http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=54921>) povodom predavanja W. J. T. Mitchella na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji „Vizualni studiji danas – Moć slika“, koja se od 7. do 10. studenog održala u Zagrebu.